

**ХАТУУХАН
ХУБИ ЗАЯАТ
ХАЙРАТА
МИНИИ АБА**



burunen.ru

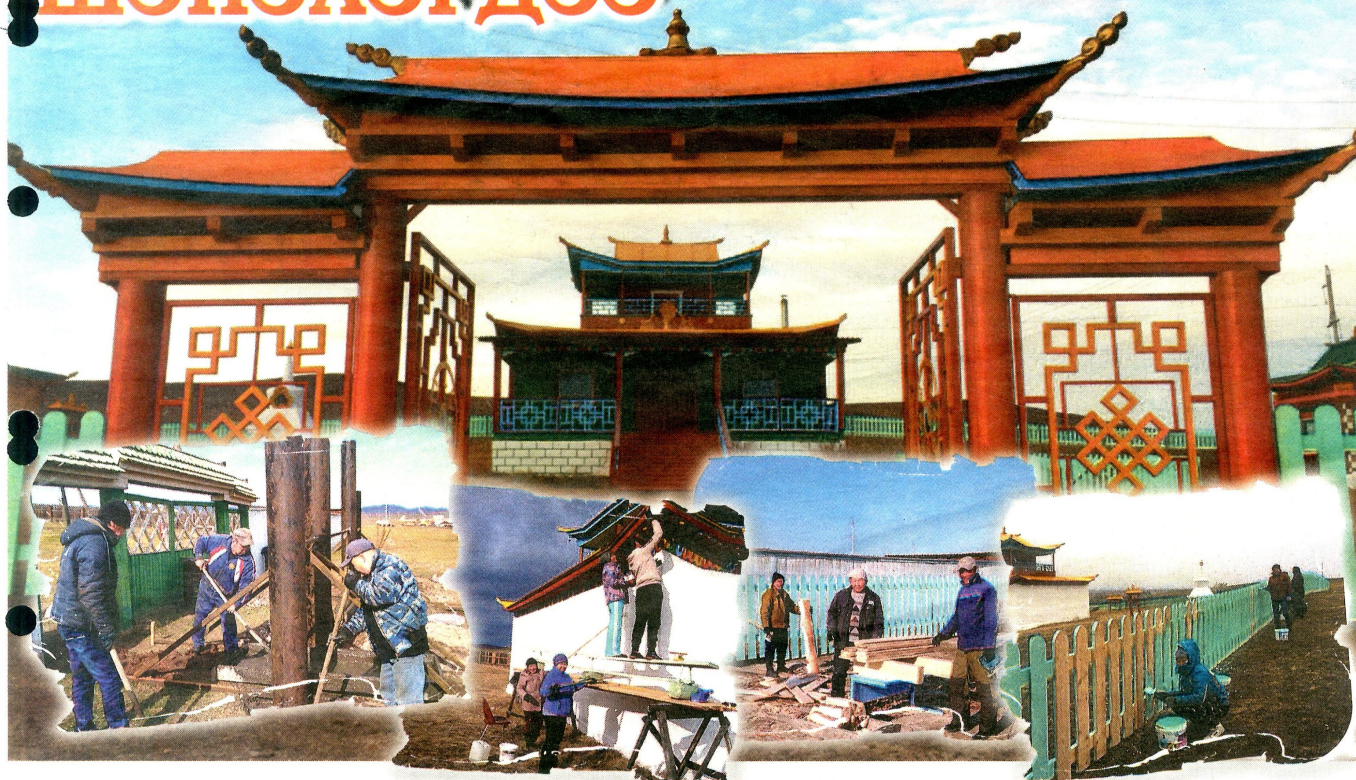
2020 оной
ноябрийн 12,
№50(50)

Буряад ҮНЭН

Нютаг хэлэн дээр хэблэгдэнэ

Олоонитын сонин

НОЕХОНЫМНАЙ ДУГАН ШЭНЭЛЭГДЭЭ



Эхэ нютагым жэгтхэн,
Эльгэ зурхаммни эээлнэ.
Элдин хонгор дэлхэй дээр
Эгээл сайханаар санагдана.
Хүн бүхэн тоонто нютагы юм.

Манай тоонто нютаг хадаа Ноехон гээч.

Октябрь сарда манай нютагын Дуган равнайлагдасаар 25 жэл болоо. Бүхы бумбэрсэг дэлхэй дээр коронавирусы үбчэн ябжа байхад, найр наадан хийгээгүйд. Тэгээчвэл, хэдэн олон жэлдэ энэ Дуганты холбооты хүнүүды санжа, нютагы лама Жалваан Жамса Бадмацыренов амбайтыгаа ехэл түсбүүды тавяаты байгааг. Дуганы хашаа шэнэлх, шэнэ бартаа, «Зулын гэр» босхоохо, Дуганаа гоёолхо, Суваргаа засаха, шэрдэх, г.м.

Арад зоны хүчөөр сар хагад «унасан малгайгаа» аваха чүлөөгүй ехэ ажал явуулгадаа. Энэ ажал явуулхын түлөө

нютагымнай хүвүүд Доржиев Дугаржап Э., Ухинов Чингис С., Бадмацыренов Андрей Х., Раднаев Бато Д., строй материалаар тусалаа. Техникийн талаар Барадиев Арья М., Ринчинов Дугаржап Н., Ринчинов Баир Л., Эрдынеев Дамба С., Цырендондопов Зоригто Б., Цыбинов Түмэн М., Болхоев Беликто Ц тус хүргөө. Манай нютагы хоничод Цыдыпов Баир И., Доржиев Эдуард Ц., Цыренжапов Абидо Д., Цырендондопов Зоригто Б., Болхоев Александр Ю., Гонсорунов Дмитрий В., Доржиев Аюр Г., Бадмаев Сергей Д. нэг-нэгэ хони үгөө.

Уран гарты дархачуул: Эрдынеев Эдуард Н., Будаев Энхэ Б., Эрдынеев Буянто С.

Тогоочин Цыдыпова Наташа. Олон үдэр ажалсан Барадиев Арья М., Лумбунов Булат Б., Цыдыпов

Юрий А., Дашиев Очир Б., Болхоев Василий М., Табугаров Цырен-Даша Б.-М., Жигжитов Миша, Болхоев Миша, Болхоев Беликто, Эрдынеев Саян Будаева Сэсэг, Раднаева Цыпилма Б., Цоктоева Елена Б., Аюшеева Сэсэгма К., Цыренжапова Должид В., Болхоева Елена Б., сургуулин сурагчад Буянтуев Баярто, Болхоев Эрдэм, Цыдыпов Гончик болоно.

Выпускээрээч, айл бүлөөрөөч Улаан-Үдээс, Гусиноозеркоос ерээд туса хийгээд явсан хүнүүд бии.

Түмэр гоё бартаа уран дархан Эрдынеев Эдуард зохёжо тавяа.

Шэнэ Зулын гэр хэдыхэн үдэрнүүд цоо гартаа дүйты, уран дархан Будаев Энхэ баряа, энэ хэрэгы түвээ даагчин Доржиев Дугаржап, Данзанова Арюна Б., Санданов Солбон Д.-Н. – Буряад ороны Хуралы депутат, Ноехоны дунда

сургууль дүүргэсэн 20 выпуск болоно.

Субарга шэнэлхэ, ехэ наринаар засажа Эрдынеев Буянто үгөө.

Дуган доцоо - газаагүй ехэ гоёор, наринаар манай нютагы залуу багцад ба эхэнэрнүүд шэрдээ, тойроод байсан хашааны столбнуудын түмэр профилюор бүтээгээ, хашаагын модон штакетник манай эрэ чүүл олоноороо, залуу үвгэнтгөө ехэ зохидоор хийгээ.

«Олоороо хийсэн - хүчэты байдаг, Олоороо бүтээсэн - золты байдаг», - гээд арад зон дэмы хэлцэдэггүй.

Нютагаархидтаа, нэгэ бүлэ болоод ехэ ажал явуулагдасандань ехэ баяры хүргэнэб, доро дохиноб! Буянтнай дэлгэржэ, хийсэн ажалтайн хүн зондо тус ацараг!

Цыренжап БОЛХОЕВ,
Ноехон нютагы засаг дарга.



САЛИНДАНЬ - НЭМЭЛТЭ

Ерэхэ жэлээс багшанарай салин нэмэгдэхэнь. Энээн тухай тогтоол Буряад Уласай Толгойлогшо Алексей Цыденов баталба.



Тэрэнэйн ёсоор, 2021 ондо багшанарай салин хүлэс нэмээхэ хэрэгтэ 402 сая түхэриг уласаймнай сангаас сомолгодохонь гэжэ Буряад Уласай Засагай газарай мэдээсэлэй албан дуулгана. Баталагдасан тогтоолой ёсоор, 170 сургуулийн багшанарай салин ехэ болгогдохо ээргэтэй. Гэхэ зуур зарим сургуулинуудай багшанарай салин 30 хуяар нэмээгдэхэ ем.

- Багшанарай салин нэмээхэ асуудал Засагай газарта саг үргэлжэ хэлсэгдэхэ байдаг. Ородой Холбоото Уласта басал иимэ сайн шиидхэбэринүүд абтана, жэшээлхэдэ, Юрэнхылгшын тогтоолой ёсоор, классай хүтэлбэрийн түлөө нэмэлтэ 5 мянган түхэриг түлэгдэдэг болонхой. Харин манай уласта иимэ түлбэрийн хэмжээн 6-11 мянган түхэригтэ хүрэнэ. Мүнөө

халдабарита үбшэнтэй тэмсэхэ хэрэгтэ ехэ мүнгэ гаргашалагдана, тиигэбэш Арадай Хурадай сунгамалнуудтай зүбшэлсэжэ, багшанарай салин түлэхэ ёсо гуримда хубилалтанууды оруула тухай шиидхэбэри абтасан байна, - гэжэ, Алексей Цыденов тодорхойлбо.

Шэнэ гуримай ёсоор суралсалай эмхинүүдэй хүдэлмэрилэгшэдэй салин сурагдай тоогоос сэхэ дулдыдадаг болохо юм. Мүнөө сагта Буряад Уласай сургуулинуудта 10,5 мянган хүн хүдэлнэ, тэдэнэй тоодо 7800 хүнэнэ багшанар болоно. Гансал энэ жэлэй туршада багшанарай салин түлэхэ хэрэгтэ уласаймнай сангаас 4 млрд. түхэриг сомолгонхой.

«Буряад үнэн» мэдээсэлэй албан

ҮНДЭСЭН СОЁЛОО ҮРГЭЖЭ...

Буряадай цирк 20 жэлэйнгэ ойн баяр тэмдэглэнэ. Тэхээр хорин жэлэй саана Ородой Холбоото Уласай арадай артист Майдар Хайдапович Жапхандаевай аша үүргээр Буряадай цирк байгуулагдасан түүхэтэй юм.

Эдэ жэлнүүдэй туршада Буряадай гүрэнэй цирк ялас гэмэ тоглолтоннууды бэлэсчэ, олон тоото эдир харагшадтаа баяр баясхалан бэлэглэнэ. Буряадай циркын абьяас бэлигтэй бүлгэмэй зохёохы ажал үндэр сэглэлтэнүүдтэ хүртэжэ, Ородой болон уласхоорондын циркын фестивалнуудай олон шангуудаар тэмдэглэгдэсэн. Тэрэ тоодо Монте-Карло, Итали болон Мексикэдэ үнгэргэгдэсэн уласхоорондын фестивалнуудта хабаадажа, алтан шангууды авсан гээд, Буряад Уласай соёлой яаманай мэдээсэлэй албан дуулгана.

Буряадай цирк үндэсэн соёлойнгоо заншал заршамууды сахин ябадаг байснынь сайшаалтай. Энэ дэмбэрэлтэ ушараар зохёохы ажалдатнай шэнэ амжалтанууды хүсэжэ, үшөө олон жэлнүүдтэ үндэр сайхан заяатай явхытнай хүсэнбди.

Ойн баяртай дашарамдуулан, Буряадай циркын зохёохы бүлгэм «Юсэн салаа» гэжэ нэрлэгдэсэн тоглолто онлайн аргаар харагшадайнгаа анхаралда ноябриин 23-дэ дурадхаха.

«Буряад үнэн» мэдээсэлэй албан



ЕЛҮҮРТЭ ЕРЭЭРЭЙГТЫ!

Ерэхэ үбэл ниислэл хотодомнай конькигаар солжорхо 10 елүүр, 8 санын бааза ажаллаа эрхилхэ.

- Гадна гэр байрануудай хажууда зэргэлээд, үшөө 143 тамирай талмайнууд бэлэсгдэхэ. Эндэ хотымнай эдиршүүл хоккей болон футбол наасха аргатай байха ем, - гэжэ, Улаан-Үдэ хотын Захиргаанай мэдээсэлэй албан дуулгана.

COVID-19 үбшэнеос сэргилхэ талаар бүхы эрилтэнүүдтэ гүйсэд харюусан эмхинүүдтэ ажаллаа эрхилхэ зүбшөөл үгтэхэ байна.

Мүнөө Улаан-Үдэ хотодомнай «СЕМЕТР» гэсэн хэмэл мүстэй елүүр жэлэй дүрбэн сагта хүдэлдэг. Энэ жэлэй туршада ниислэл хотодомнай тамирай шэнэ 14 талмай бэлэсгдэхэ. Тэрэ тоодо хотын 57-тй болон 22-тй сургуулинуудай дэргэдэ хоккей наасха елүүрнүүд бэлэн болонхой. «Тамир - манай ажабайдал» гэсэн федеральна түсэлэй ёсоор эдэ елүүрнүүд баригдасан байна. Гэхэтэй хамта Улаан-Үдэ хотын 14-дэхи сургуулийн тамирай талмай «Арадай сан жаса» гэсэн түсэлөөр сальбэн шэнэлэгдэхэ дүүрбэб.

«Буряад үнэн» мэдээсэлэй албан

Буряад адуунайнгаа дэлсэ, сарлаг бодо малайнгаа үсэ ноосо хэрэглэжэ, элдэб хибэсүүды урлажа бүтээдэг сайхан заншалтай байсан. Мүнөө сагта гараараа гүржэ хэгдэсэн хибэсүүдээр арад зомнай ехээр сонирхдог, гэр байраа шэмэглэдэг болонхой. Уран шадабаритай, дүй дүршэлтэй хүнэй бүтээсэн хибэс ямарш гэр урин гоё болгохо аргатай ем. Буряад Уласай габыаата уран зурааша Татьяна Цыреновна Дашиева, Ивалгын колледжын багша Татьяна Александровна Бадиева болон тэдэнэй олон тоото шабинарай бүтээлнүүд олоной анхаралда дурадхагдаха.

Ивалгын аймагай Үбэр Байгалай арадуудай заншалта урлалай колледж «Адуунай дэлсээр урлажа нэхэгдэсэн хибэс бүтээдэг тухай газар эмхидхэхэ болон анханай заншалнууды эрид хүгжөөхэ» гэсэн түсэл бэлэсчэ, Ородой Холбоото Уласай Юрэнхылгшын грантын тусаламжада хүртэсэн байна.

Декабриин 3 болтор энэ үзэсхэлэн харуулагдаха.

«Буряад үнэн» мэдээсэлэй албан

ЗАНШАЛТА УРЛАА

«**А**дуунай дэлсээр урлажа бүтээгдэсэн хибэс. Анханай заншалнууд ба мүнөө үеын шэнжэ» гэжэ нэрлэгдэсэн үзэсхэлэн Матвей Хангаловай нэрэмжэтэ Буряадай түүхын музейдэ ноябриин 12-то нээгдэхэнь.

Буряад Уласай үндэстэнэй музей ба Ивалгын аймагай Үбэр Байгал шадарай арадуудай заншалта урлалай колледжын хамтын хүсөөр энэ үзэсхэлэн бэлэссэн байна. Буряад-монгол угсаатан анхан сагаас адуунайнгаа дэлсэ, сарлаг бодо малайнгаа үсэ ноосо хэрэглэжэ, элдэб хибэсүүды урлажа бүтээдэг сайхан заншалтай байсан. Мүнөө сагта гараараа гүржэ хэгдэсэн хибэсүүдээр арад зомнай ехээр сонирхдог, гэр байраа шэмэглэдэг болонхой.

Уран шадабаритай, дүй дүршэлтэй хүнэй бүтээсэн хибэс ямарш гэр урин гоё болгохо аргатай ем. Буряад Уласай габыаата уран зурааша Татьяна Цыреновна Дашиева, Ивалгын колледжын багша Татьяна Александровна Бадиева болон тэдэнэй олон тоото шабинарай бүтээлнүүд олоной анхаралда дурадхагдаха.

Ивалгын аймагай Үбэр Байгалай арадуудай заншалта урлалай колледж «Адуунай дэлсээр урлажа нэхэгдэсэн хибэс бүтээдэг тухай газар эмхидхэхэ болон анханай заншалнууды эрид хүгжөөхэ» гэсэн түсэл бэлэсчэ, Ородой Холбоото Уласай Юрэнхылгшын грантын тусаламжада хүртэсэн байна.

Декабриин 3 болтор энэ үзэсхэлэн харуулагдаха.

«Буряад үнэн» мэдээсэлэй албан



ЕСДӨМ - ПОТ
ТҮЛӨНӨХ

«БУРГАСТАЙНГАА ГОЛ ДЭЭРЭ БУШУУ ЖОРОО МОРИТОЙБДАА»



(Эжинь урда дугаарта)

Олон хадын хормойдо, сэлгээ Сэлэнгэнээ хойшоо ая гангаар, набша сээсгээр, ой модоор бүрхөөгдэхэн Бургастайн гол дээр гурбан сэлэн байсан юм: Баруун Бургастай, Зүүн Бургастай, Дунда Бургастай. Эдэ голнуудта Гутал Буумал тай зон хони малаа үдхэжэ ажа удаг байгаа. Баруун Бургастайда-Согтынар, Зүүн Бургастайда-Жарбайтан, Дунда Бургастай, - Анжалай, Пиртаантан, Ханхайтан гээд, тиигээд мүн Сагаан- Жалга нутагта-Сахьяатан, Пусааданда- Унагантан, дабаанай сана Зүй нутагта - Ахинаатан, Мишуулахтан, Ламахайтан, - нэгтэн, Хабтуурхатан, Моркухатан, - элэндэ- Роман- Зоригтотон байгаа.

Саһан юунһээ ороо юм
Бороонь юунһээ ороо юм
Сагаан далайн мананһаа.
Байгал далайн мананһаа.
Совет юунһээ болоо юм
Большевик юунһээ болоо юм
Сэсэн түрэнэн Ленинһээ
Ворошиловой хургаалһаа.
(арадай дуунһаа)

1928 ондо Бургастайда «Улаан-Цыцык» гэжэ артель тогтоогдобо. Саашаадаа 1930 онуудаар Загастайн сомондо олон заахан артельнууд бии болон. Сагаан-Жалгада «Крупскийн» нэрэмжэтэ, Зүйдэ артель «Улаан-Ошон», Бургастайда колхоз им. «Гергесова», хожомын колхоз им. «Разумова» гээд байгуулагдаа. 1937 ондо хоер артель имени «Крупской» ба имени «Разумова, тиигээд 1938 ондо артель «Улаан- Ошон» нэгдэжэ - артель «Коминтерн» нэрэтэй болоо. Хожомоо энэ колхоз Новоселэнгын сомоний зүблэлдэ орожо, Зүйн, Сагаан- Жалгын, Бургастайн зонууд артелиингаа центрь Бургастайда болгожо, тиишээ нүүнэн байна.

Анхан түрүү «Разумов» нэрэмжэтэ артелиин түрүүлэгшэ Раднаев Цырен-Доржо, «Коминтерн» артелиин Дабеев Санжа, тиихэдэ Будаев Пыл-Доржо Будаевич манай нутагай хүн олон зоной удамарша, түмэн зоной түрүү боложо ябаһан байна. 1913 ондо Бургастай нутагай Будаев Будын бүлэдэ түрэнэн. 1927 ондо Тамчин долоон жэлэй хургуули дүүргэхэдэ, комсомолой гэшүүн боложо Загастайн уншалгын гэрэй даагшаар хүдэлжэ байхадаа, комсомолой секретаряар хунгагдаһан байна.1930 ондо аймагай комсомолой комитетэй пропагандистаар томилогдожо нэгэ жэл соо хүдэлөөд байхадаа, Улаан армид татагдажа, ахмад политрук нэрэ зэргэтэй болоо. 1932 ондо партиин гэшүүн болоно. Хожомоо 1935 ондо Бурят- Монголой хүдөө ажахын дээдэ хургуули дүүргэжэ, Сэлэнгын аймагай комсомолой секретарин орлогшоор томилогдоо. 1937 ондо Буряад-Монголой комсомолой хүдөөгэй залуушуулай таһагай даагша боложо, энэ ажалаа ехэ бэрхээр ябууһан байна. 1941 оной июнь нарада Москва хотодо Буряад-Монголой талаһаа бүхы союзын хүдөө ажахын выставкада хабаадаа. Тэрэ выставкада Пыл-Доржо Будаевич алтан медальда болон дипломдо хүртэжэ байгаад, тэрэ шангаа абаагүй юм, юундэб гэжэдэ агууехэ дайн эхилһэн байна. Сэлэнгын аймагай нэгэ дугаар секретаряар амжалтатай хүдэлһэнэй түлөө медальар шагнагдаа. 1946 ондо Буряад- Монголой хоердох дүүдалгын депутат, Буряд-Монголой Верховно соведэй президиумэй гэшүүн байһан юм. 1948 ондо Буряад-Монголой 25 жэлын ойн баяраар дашарамдуулан аймагынгаа ажалы абьастайгаар ябууһанайа хүлэе Будаев Пыл-Доржо Будаевич «Ленинэй орденээр» шагнагдаа.1950 ондо Бургастайн хунгуулин тойрогһоо Сэлэнгын аймагай



соведэй депутатаар хунгагдаа, саашаадаа областной комитетэй административно таһагай даагшаар хүдэлһэн байна. Хамаг хүсэ шадалаа, бээе гамнангүй ажалаа, 1954 ондо хүндэ үбшэндэ дайрагдажа наһа барахадань, Москва хотын Введенскэ хүүр дээрэ табигдаһан байна.Тэрэ сагай залуушуул комсомолой гэшүүд боложо, басагадууд гое урта гээгэнүүдээ оодхон болгожо тайраад, хүгшэн эжы абадаа яһала хараалгаһан лэ байна.

Газарын зургаанай нэгэн хуби
Гансаараа улайгаа эСэСэСэРнэй
Гансахан уйемнэй нэгэ нүхэд
Гараараа барисаатай

комсомолшууд
Бүмбэрсэг зургаанай нэгэн хуби
Бүрхэжэ улайгаа эСэСэСэРнэй
Бүгдэ уйемнэй бидэ нүхэд
Бүхээн барисаатай комсомолшууд
Замбуулин зургаанай нэгэн хуби
Захаджа улайгаа эСэСэСэРнэй
Залуушуул уйемнэй бидэ нүхэд
Забһаргүй барисаатай

комсомолшууд
(арадай дуунуудые Бадужинова
Радна - Цыбик Бадмацыреновна
1998 ондо хэлэжэ үгөө)

1930 онуудаар хамтын ажал ябуулха гэшээ хүшэр хүндэ хэрэг байгаа. Олон ламанар, миин юрын хүнүүд хардалгада орожо, түрмэ, ссылкэ, концлагериин аймшагтай байдалда дайрагдаа. Тэрэ сагай үедэ манай нутагайшье хүнүүд элдэб хэмжээнэй хэһээлдэ хүртэһэн байна: Балданов Цырен-Доржи 1877 оной, Балдандоржиев Бальжинима 1894 оной, Жугдуров Цырен-Доржи 1895 оной, Батомункуев Жугдур, 1871 оной, Доржиев Даба 1902 оной, Будаев Еши-Доржи Бадмажапович 1905 оной- Кяхтада буудуулжа алуулһан байна. Мүн үшөөш олон хүнүүд ссылкэдэ ябуулагдажа, гэдэргээ бусажа ердэ үгы. Эдэ хүнүүдэй зэмэ үгыгөөр гэмнэгдэһэниинь 1990-ээд онуудаар сагааруулагдаба.

Хүн зон хамтаржа, ажа байдалаа найжаруулжа байха үедэ Агууехэ дайн эхилжэ, айл бүхэндэ гашуудал асарһан байна. Бүхы бэнэтэй хүнүүдэй Эсэгэ ороноо хамгаалхаа, сэртгэ татулхадань, хамаг хамтын ажал үбгэд хүгшэдэй, залуу эхэнэрнүүдэй, үхибүүдэй уялга болоо нэн. Үдэр хүнигүй, хубсаһа, гуталаа дэнгээ галаар хаджаа оёод лэ, адууһа малаараа ажалаа хэдэг байгаа. Манай нутагһаа Дондукова Доржо-Ханда, Юмжапова Цыбикжап Бадмажаповна, манай эжы Бадужинова Радна Цыбик Бадмацыреновна ба залуу басагад, эхэнэрнүүд «НАТИ», «ЧТЗ» гэжэ трактораар тэрэ хүндэ хүшэр

сагта хүдэлөө юм. «Бүхы юумэн – фронтдо, бүхы юумэн –Илалтада» гэжэ урялай гарахада, «Коминтерн» сельхозартелиин гэшүүд Ринчиннов Дарма – 3000 мянган түхэриг, нүхэр Сосорова -5000 мянган түхэриг, Байдолеева (Байдаева) Цырен – 1500 түхэриг шэнэ танк, миномет, самолетто хархис муухай дайсаниие дарахын түлөө үгэһэн байна. («Красная Селенга», 5 июня 1943 г.) Агуу Илалтые дүтлүүлхын тулада ажалаа хүниин харанхыда эхилээд, хүниндөө дүүргэдэг байгаа, тиихэдээ газараа хахалха, тарягаа хуряаха, үбһээе сабшаха, Оронгын модо бэлэдхэлгэдэ ябадаг, ара талада үлһэн хүнүүдэй ажал ехэл хүндэ хүшэр байгаал даа. Дайнай газарта ошоһон хүбүүдтээ, эсэгэнэртээ, аха дүүнэртээ ханаагаа зобохо, айл бүхэн хара хүниндөө гутал хубсаһа оёжо фронт ябуулдаг байгаа.

Хүнүүд хэдыш хүндэ ажал хэжэ байгаа наа, дуунуудаа дуулажа сэдхэлэй уяруулдаг байгаа.
Трактор машинын утааниинь
Автомашинын утааниинь
Талын бооридо тунаад байна даа
Арын боориндо тунаад байна даа
Танилсан нүхэрэйм хатуу захна
Алялһан нүхэрэйм хатуу захна
Тангил зүрхэндэм шунаад байна даа

Алаг зүрхэндэм шунаад байнадаа.

Тиихэдэ Шойнонова Цырма Раднаевнаһаа ажалай ветеранһаа 1998 ондо энэ дууе бэшэжэ абаа нэмди

Ялагархан дэлистэй илдамхан хээр
Янагажан харуулай унаган юм
Ягаашье досоомни уйдхартай байн

Яаруулжа мэндые хүргыштээ (гөөрээ дөө)

Утахан дэлистэй илдамхан хээр
Оронго харуулай унаган юм
Ойлгоргүй досоомни уйдхартай байн

Ошоһоор мэндые хүргыштээ (гөөрээ дөө)

Шэнгэхан дэлистэй илдамхан хээр
Сэлэнгэ харуулын унаган юм
Сээжэнхэм досоомни уйдхартай байн

Сэхээн мэндые хүргыштээ (гөөрээ дөө)

Эсэгэ ороноо хамгаалгын Агууехэ дайнай үедэ, бүхы хүсэ шадалаараа, бээе гамнангүйгөөр хамтынгаа ажалаар ара талын ажалшад Илалтые дүтлүүлээ, тэрэ хүндэ сагай хүшэр ажалье хэжэ гараа.
(Үргэлжэлын хожом гараха).

Должид РАДНАЖАПОВА,
Бургастай нутаг.

ХАТУУХАН ХУБИ ЗАЯАТЫ ХАЙРА'

Миний аба Рабданов Гомбожап Дашиевич 1920 ондо түрсэн юм. Мүнөө зун 100 хүрэхэ байгаа, 82 настйдаа наса бараа.



Манай эцэгийн тоонто Ноехон нютагы Узөөлэй гэж нэрти газар. Узөөлэйд Бортолгойтон гэж угты 7 гэр – бүлэ суудаг байгаа. Харгыгаар ябахдаа харгын урда тээ 7 нарас айлууды сууриндаа сая болотор ургадаг байгаа. Мүнөө эндэ айлууд угы.

Сельхозартель бии болоходо Узөөлэйги айлууд болтодоо Дзалаа зөөж очосон байгаа. Колхоз байхад, эндэ талха – тарья тарьдаг сэн, мүнөө цабчалан болонхой.

Манай аба бидэндээ ехэ гайхалты емнүүды өөр тухайгаа хөөрдэг бэлэй. Авымнай хөөрөө – одоо нэгэ ехэ түүхэ, тэрэ цагы гашуудалты үнэн, зурхэ цохилмоор хуби заяа... Юу гэзчи абамнай үзээгүй юм... Ямар хатуу, хайр гамгүй цаг байгаа ем... Абим хөөрөөгөөр одоол ном бэхэд болохо. Энэ хөөрөөндэн, гэрэл цоо шэнги, хэдэн мянган хүны уйдхарты, төөрсөн хуби заяан, хоосон-нойтон явсан, зовосон, туйлан байдал.

Энгэж хүн зоны зобоодог байгаа юм байндаа... Эцэгийнгээ аманаас өөрынгөө чэхээр дулаа угы ханай, үнэншэхч угы байгааб...

1930 он. Эцэгим эцэг – Даши Рабданов, 50 настй, 4 үхибүүдтй, түрэл тоонто нутагтаа адуу малаа баряад бүдүүн айл сууж суухадань, кулак гээд, Ноехоны бусалгааны эдэбхитй гэшүүн гээд хаалтандань аваацагдаа. Рабдановтан хүны зардаг угы байгаа, нэгэчэг барлагты байгаа угы. Нютагаархимнай хэлдэг сэн : «Амаргүй ажалча хуцуу хунууд байгаа». Мүнөөчэг болотор мурдэлгын протокол от 15 августа 1930 г. Бии. Тэрны бидэн архиваас олохо аваад. Тэрэ цаарцандань харууланхай: Рабданов Даши антисоветска бусалгаанда хабсадалцаа угы. Харин тэгээч хадань, үбгэйгымнай түрмэны оер уруу шэдээ,ехээр зобоогоо. Нүгөө ондоо цаарцандань бэцээтй: заседанием Особой тройки ОГПУ по Восточно-Сибирскому краю от 6 января 1931 года Рабданов Даши приговорен к расстрелу. Приговор приведен в исполнение 8 февраля 1931 года Улан-Удэ хотодо.

Тэгээдэл гэр булыны кулагы гээд дээдэ хуулиин шийдэхбэрээр 1931 оны июниин 12 - оос, Буриад-Монгол гүрэны газараас зайлуулха ондоо тээшэнэ ябуулха гэс. Даши Рабдановны гэр булэн, самгань Балма Бунтаровна, 4 үхүүдтйгээ, нэгэ нярай хүүбүүнээ түрэлхидтөө орхөөд, Красноярска край сүлэлгэндэ явуулагдаа. Бүхы Даши Рабдановы эд зөөринь, үхэр малань, 3

гэрэнэ, байсан хашаа хореотын, (17 үхэр, 34 хони, 4 мори) хуу буляагдажа абаад, сая бии болсон коммунада үгтэсэн байна.

Иигэжэ Гомбожап Дашиевич, миний эцэгэ, эхэтыгээ, хоер дүү багцадтыгаа, дүү хүүбүүнтйгээ, хэдэн мянган иймэл хубитй хүнүүдтй адли, ангиин дайсад нэрэты болсон байна, тоонто нутагаасаа холо сүлэлгэндэ ябуулагдасан байна, аяар Красноярск хотоос 200 модо хойшоо хубчэ руу ерээ сэн.

Нюдэнөөсөө нолмас гаргангүй чагнахын арга угы. Ямар уйдхарты хүндэ-хүчэр юм гэч үзээ юм тшээ намнуулсан хүнүүд? Хүйтэн үбэл даараха, үсөөд наса бараха, хоосон-нойтоноос үдэр бүри үхэжэл байха: чадал, унаадчэг босохо арга угы, унтаадчаг сэргэхэ угы... Нэгэч хүн бидэны хэргэлдэг угы сэн, үхөөл саа үхөө... Үбэлдөө наса барсан хүнүүды хадагалха арга угы байгаады, миинэл томо нүхэн цоо хаядаг байгаа, дулаархадань – шоройгоор бүгэлхэ.

Тэндэ эцэгим дүү бацгань наса бараа, хубчэдэ хадагалады гэдэг сэн.

Иимэ уйлөөр хоер жэл үнгэрөө. Эцэгим хөөрдэг сэн: «Түрэл нутагам ехэл санагдаха, нойр хүрэхэ угы, ехэл зобоохоб...» Тэгээдэл эцэгим нэгэ Агын хүүбүүнтй сүлэлгэнөөс зугдааха гэжэ шийдээ. Нэгэтэ зуны удэш лагерьасаа хоюулаан хоргодожо байгаад, сэмээхэн зугдаагаа. Удаан явагдасаны сүүлдэ тэдэн Красноярск хото хүрөө. Нэгэ самбаагынь олоодэл, ямба байсан бараа зөөдэг поездондо асалдаа, уголыты вагон соо нюгдаад, Иркутск хото хүрөө. Тэндэ сайн ем угтаа угы. Гэдээсн ехээр үлсөөд, эдөө хоол бэдэржэ эхилбэ, тэгээдэл сагдаад баригдаа. Тэрэ хоер хүүбүүды унчэн үхибүүды гэртэ явуулаа.

Иркутскээс 30 модо саана. Гэр тээшээ зугдааха санаагаа хүүбүүд нэгэч хаяа угы. Хоер сар үнгэрсны сүүлдэ дахин зугдаагаа. Дахин түмэр харгын станцида очоо. Айхаар аятахан учар хүлээжэ, түмэр харгын хажуудаа нюугдаад хэбтэбэ. Хоердохы удэртэ станцида сэргэй поезд ерээ. Ябууд зуурань эцэгим нүхэртйгөө тамбур готоронь үсэржэ оробо. Офицер, сэргэчэд хоер хүүбүүды хөөрөөгын хуу анхаралтыгаар чагнаба. Энэ зовожо явсан хүүбүүды ойлгобо, намнаагүй: тэгэж амгалан мэндэ Улаан-Удэ хото хүртэ ерээ. Улаан-Удэ ерээд, эцэгим нүхэртйгөө олон хун цоо түлхилцэж ябатараа, нүхэрөө алдажа орхөө, олдобо угы, гансаараа үлдээ. Ажабайха нүхэрэнэ байгаа, хамаг юмээ

хубаалцаха, хайшан гээд цаашаа байхыгаа бүхэл үдэшэндөө барак цоо хэбтэхэдээ хөөрэлцэхэ...

Тэрэнээс хойшо эцэгим тэрэ нүхэрынгөө хуби заяа тухай юүчэг мэдээ угы: хүрөө юм гу түрэл Ага нутагтаа?...

Ушөө тайга цоо байхадаа эцэгим эжыгээсээ дуулдаг байгаа: Ноехоныхин хаа яаа Улаан-Удын базар ержэ наймаа хэдэг. Нютагыхидтыгаа уулзахааа гүүб гэж найдаад, эцэгим ходо базар очодог болоо. Харин уулзаха уйлэ угы байгаа, үшөө олон-олон жэлнүүд үнгэрхэ, түрэлхидтыгөө уулзахын баяры урда тээ... Аяар долоон хоног соо базаараар ябаа. Консервна банк баряадэл базаары рьяаар явдаг сэм, гэж эцэгим хөөрөө. Зарим хүн хайрлаад сүү хэжэ үгэхэ, али эдихэ юм гү... Үдэш болход, базар хаагдахад, Үдэ мурэны эрье дээр очожо хэдэн часаар суухаа, осо оросхы хараад... Тэгэжэ байхадаа нэгэчэг ийдцам хүрдэг угы байгаа. **Түүдэг асаахаб, хагад шүни үнгэрэсны сүүлдэ, түүдэгийнгээ халуун үнэс ишэ-тышэнэ болгоогоод, тэрэ халуун газартань нүхэ малтаад, унтахыгаа хэбтэхэхэ...Элисэнь дулаахан байха,тэгээл унтачахах...Зүүдэндэм дулаахан гэрэм, ажалаа хэжэ байсан**



эцэгим, энэбхилжэ байсан эжим, гүйлсэжэ байсан дүүнэрэм орохо...

Нэгэтэ базаараар явжа байхадам, нэгэ буряад эрэ хүн намай дуудаад элдэб ем асуужа эхилээ. Эцэгим тэрэ хүндэ өөрынгөө учар хуу хөөрөжэ үгөө. Үндэр,чамбай, чадал ехэты хүүвүн тэрэ хүндэ тааты байгаа хадань, тэгээдэл тэргэ мориндоо суулгаад, гэртээ аваачаа- иигэжэ эцэгим Загарайн аймагы Эрхирик гэжэ газарта ерээб. Колхозын правленийин шийдэхбэрээр Гомбожап Рабдановта наставник үгтэбэ. 1933 оноос 1941 он болтор эцэгим Эрхириктэ байгаа, элдэб колхозы ажал хээ: адуучанаар хүдэлөө, хабар-намар талха –тарья тарилцаа, суглуулалцаа. Үсэндэ явалцаа ... Тэгээд эцэгим чадалаа ороходонь, үндэр, томо бэеты хадань, ой модо бэлсэлгэндэ явуулаа. Эндэ Ивалгын Дашима бацганты танилцажа,басал ой модондо хүдэлдэг байгаа: Оронгоос Эрхирик руу модо ацардаг. Хоюлаан хамтарха санааты байхадань, эжыгым түрэлхид дурагуйлхээд, эдэ хоер тасараа.

Майн 1941 ондо эцэгим алванда татаа, сара үнгэрөөдэл байхадань, дайн эхилээ. “Бидэ дайлацгаа үгыды, гэж эцэгим хөөрдэг сэн.- Бидэны

бага настй хаданай Комсомольск-на-Аму барилгачды баталы Дайн дүүрэхэдэн, тэн, жэл худэлхэ эрхэты ба Комсомольскоосоо Ул ерээ, базаараар явжа: эжытыгээ, дүү бацгант сүлэлгэнөөс саял тави дүү бацган авиктаад: авгайны гэнтэ урдань: Танигдахаарч бэшэ: эн залуу хүүбүн миний ба унэншэнгүй хараад бэ дүтлөөд, нэрын хэлх нолмас баярласандаа Түрэлхидэн санадаг (салаа юм аабдээ, Крас цоо угы болоо гэжэ то гэнтын уулзалга ямар байгаа гэжэб, хэлэхын

Эцэгим албаа дүү: дахин эжытым, дура Гомбоевнатыгаа хамт номты 1947 оноос 1960 ажасуугаа, эндэл 5 үхи Рабданов Дашиимнай Ивалгада байх гэжэ л мэдээд, оложоо гэжэ. Тэгэжэ гуйсан байна.Тэгэ нутагаасаа сүлэлгэндэ үнгэрсэн хойно, миний Гомбожап Дашиевич, нутагаа гэр бүлэтыгөө

Түрэл нутагтаа эцэ хүдэлжэ, дууты-сууты (зэргэдэ хүртэ) олохо: хүүцү, эцэхэ –Цусаха гэ хүндэ жэшэ болоо.

Нутагтаа бусаад е колхозынхин «ЗИС-5: жоолоочоноор суулга: комбайнероор хүдэл амжалтатыгаар хүдэл телевизээр шагнал эгээ түрүүн иимэ шал ондо Москва хото ВД шагнагдаад бид өр

Ноехон нутагтаа эц хүн болоо, фото зураг: «Доска Почета» байд эцэгим түрэл нутагтаа ажаллаха гэжэ оролдс гэжэ мэдэхэ угы: үдэр байха,ехэ журам сайн хүн байгаа. Зургаан-Д байраа ехэ саанаар, с гарган бүтээсн,адуу-и бидэныгээ, үхибүүдээ, гаргаа, ажал хэжэ сорі гэр «Дом образцовос нэрэдэ хүртэсэн. Бидэ абынгаа хүүцүүгын аб гэжэ оролдодог байга унагаангүй, үдэшэнэ ү

1980 ондо эцэгим амаралтада гараа бэл колхоздоо моторист 80-90 оноор 1930 - үеын нюуса материал 1993 ондо манай гэр-б бэлээдэ: манай эцэгэ Дашиевич реабилити дайсаны хүүбүн бэшэ

1996 ондо миний д Дашиевичин хүүбүн Гомбожапович Рабдан руу бэшэжэ үбгэйнгөө документуудын ол эмэты бэшэ гэжэ байг байна:юуны түлөө зоб буудуулжа алуулсан, т хаюулсан!... Юу үзээ гэ: эмгэимнай, үхибүүдээ эцэгим, дүүнэрэны! Ям юм! Эдэмнай мүнөө хэ политичесхы репрес

ГА МИНИИ АБА

945 он болотор
е хотодо
до баряад байгаа.
гээл үшөө хоер
гаа. 1947 оны зун
ан-үдэ хото буцаад
айтараа гэнтэ
гаа уулзаачу, тэдэн
даад явжа байгаа.
ваа: угы болсон
ии болчобо...
э гое, үндэр, томо
и юм гү? Удаан
гаа... Ахынгаа
дээрэнх, нюдэнын
дусажа эхилээ...
эйгаа: унин галаба
юарскын тайга
лодог байгаа... Энэ
аярты, жаргалты
арга байха угы!
гээд ерээд,
и Дашима
раа. Хоюулаан эбты-
н болотор Ивалгада
үүдэнх түрөө.
хүбүү Гомбожап,
оохон түрэлхидэнх
юта... ууцш даа», -
эдэл 1960 ондо,
гарсаар 19 жэл
эцэгэ Рабданов
үрэл Ноехон
бусажа ерээ.
эм ехэл сайн
элоо, ехэ нэрэ
ин аж... эхэдээ ехэ
э мэдэхэ угы, олон

эхэдэнх,
лесовоздо
1962 ондо
эг болоо. Ехэ
сэдэнх 1964 ондо
аа, Ноехондо
алта абаа. 1972
IX - да пүтөвкөөр
эг бээ...
эгэм... хүндэты
г колхозы, районы
гсэн, өөрөө
эхэл дурты, сайнаар
«о байха, эцэхэ
лүнигүй хүдэлжэл
и, урагшаа санааты
бэдээ суури -
дхэлхэ... гэзэ дура
алаа... бариха,
уу хүл дээрэмнэй
югоо... Эжы абымнай
содержания» гэжэ
и, хүүхэдэнх, эжы
ад, сайнаар хүдэлхэл
дх, нэрын нэгэч
гэгжэ ябаадх.
аснынгаа
эй, тэгээчхэл
үр хүдэлөө.
ад оны хамалгын
ууд нээгдэжэ эхилээ.
лэ газетаас мэдээ
абданов Гомбожап
ован, ангиин
эжэ...
ү, Гомбожап
Жагдаржап
эв, ФСБ - гын архив
Рабданов Дашийн
о, нэгэч юумэндэ
а... Ехэл уйдхарты
сон хүнүүд гээчэб,
рмэ яаманда
эб манай үбгэй,
ээжэ байгаад,
р хатуу цагы эрилтэ
даа - «жертва
ий» гэж нэрлэнхэй...



- Ламы из Ноехона, осужденные в 1931 году
1. Болхоев Лубсан, 1893 г.р., ул. Тагалпар, лама Цонгольского дацана, осужден на 5 лет.
 2. Будадоржиев Гунга, 1903 г.р., ул. Кули, Цонгольский дацан, осужден на 3 года.
 3. Будадоржиев Дамба, 1891 г.р., ул. Кули, Цонгольский дацан, осужден на 10 лет.
 4. Вандаев Гуро, 1909 г.р., ул. Мынгей, Цонгольский дацан, осужден на 3 года.
 5. Гомбоев Лыкмиг, 1907 г.р., ул. Урда Царам, Цонгольский дацан, осужден на 3 года.
 6. Доржиев Жимба (Бабасан), 1878 г.р., ул. Узолой, Цонгольский дацан, осужден на 5 лет.
 7. Доржиев Мани-Бадар, 1902 г.р., ул. Холок-таг, Цонгольский дацан, осужден на 5 лет.
 8. Жимбеев Цырен, 1894 г.р., ул. Мынгей, Цонгольский дацан, осужден на 5 лет.
 9. Эрдынеев Данзан Дармаевич, 1897 г.р., ул. Согото, Цонгольский дацан, отправлен в сибирь.
 10. Эрдынеев Ширап, 1880 г.р., урж. Тибета, ул. Согото, осужден на 10 лет.
 11. Ринчинов Бадмацырен, 1874 г.р., ул. Царам, осужден на 3 года.
 12. Ринчинов Давдар Галданович, 1877 г.р., ул. Саган хошун, Цонгольский дацан, осужден на 3 года.
 13. Ринчинов Даша (Лубсан) 1901 г.р., ул. Саган хошун, Цонгольский дацан, осужден на 5 лет.
 14. Ринчинов Ендон Бадмацзыренович, 1905 г.р., ул. Ухэр-царам, Цонгольский дацан, осужден на 5 лет.
 15. Ринчинов Содном, 1903 г.р., ул. Ухэр-Царам, Цонгольский дацан, осужден на 5 лет.
 16. Сынгеев Пыретор, 1891 г.р., ул. Подлес, Тамчинский дацан, осужден на 5 лет.
 17. Табданов Бумба, 1909 г.р., Цайдам, Цонгольский дацан, осужден на 3 года.

Юуч болоо
ханай, ажабайдал
ябажал байна. Хүн-
зон, түрэлхид түрсэн
түрэлнуудынгээ
хуби заяагын
мэдэхэ ёсты. Манай
эцэгэ Рабданов
Гомбожап
Дашиевич үхибүүн
байхаасаа энэ
ехэ хамналгада
орожо дарагдаа
угы, сэдхэлээрээ
хатуу хүн болоо
угы. Ехэл чанга
хадаа, бурханы



хайраар, тэрэ цагы
хатуу муухай ем тэсэжэ,
дабажа гараа. Хүнээс
дутуу угы, гэр бүлэты
болоо, түрүү хүдэлмэричэн
ябаа. Бидэн, үхибүүдэнх,
мүнөө ульдээд байсан, би,
Янжима Гомбожаповна,
мини дүү хубуун Жаргал
Гомбожапович, эцэгээсээ
жэшээ абанады, өөрынгөө
үхибүүдтэ, ача гучанартаа
хөөржэл байдагады
эцэгынгээ гашуудалты хуби
заа тухай. Шагдаржап
хубуун, минии дүү хубуун,

басал эцэгэтыгээ адли суута колхозынгоо,
районы комбайнер, түрүү колхозын
ажалчан, Сэлэнгэ голын сууты бүхэ
барилдааны абарга ябаа юм.

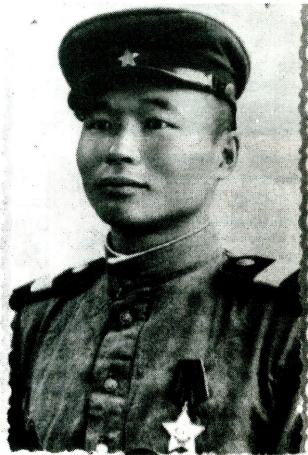
Минии эцэгын хоер хубууд, Шагдаржап,
Жаргал хоер, абыгаа дурайжа үндэр гое
хубууд, тамир ехэты, хүцэ чадалты, сайхан
сэдхэлты эцэгын хубууд, эцэгынгээ
нэрэ нэрлүүлжэ ябана, угаа тасална угы.
Хэлэхэ байнаб даа: «Дахин хүнүүд иимэ
гашуудалты учар бү үзэг! Бээ бэээ гамнагты,
амгалан байдалаа сэгнэгты, түрэл түрсэнөө
бү мартагты!»

Янжима РАБДАНОВА, бацгананх,
худалдаа - наймааны ажалы ветеран.



ДАЙНАЙ БААТАР ШАРАПОВ ГУР-ДОРЖО СУЛТУМОВИЧ

Гур-Доржо Султумович Шарапов Сэлэнгын аймагай Загастай нутагта түрэнэн юм. Ажалша малша айлай арбаад үхибүүдэй нэгэнийн хэн. Гур-Доржийн аха Данзан Шарапов гэгшэ Сэлэнгын коммунистуудай эгээл эдэбхитэй, эрид сэхэ нүхэдэй нэгэнийн байһан тулааа коллективизациин долгиной эбхэрэн ерэхэдэ, нутагтаа хамтын ажал эмхидхэһын тула айхатбар ехэ оролдолго гаргаһан юм. Гурдоржошье Данзан ахынгаа ниитын хэрэгтэ абьяастай байһан һайн һайхан жэшээгээр комсомолой зэргэдэ орожо, хамтын ажалда мүн лэ шуналтайгаар хандадаг байгаа. Энэ хүнэй баатар габьяаны эгээл тэрэ холын дүлэтэ жэлнүүдһээ эхитэй гэжэ ханагшаб.



Эсэгэ ороноо хамгаалгын Агуухэ дайнай эхилхэдэ, Гур-Доржи Шарапов 24 наһатай, бээс хүсэһэн шамбай шанга хүн ябаа. Хожомын дайгаа даража, даагаа һүүлдэжэ, Загастай нутагаа бусаад, сээхэдэ Алдар Солын хоёр орден, арбаад медальнуудые ялалзуулһан Гурдоржийе хараһанаа сэдхэлдэм батаар хадугданхай.

1990 ондо Шараповай гэр бүлэдэ Москва хотһоо айхатбар баяртай мэдээ ербээ. Ушар юуб гэхэдэ, Гур-Доржо Султумовичай дайшалхы замые элэрхэйлһэн хүнүүд гурбадугаар гвардейскэ морин сэрэгтэй дивизиин командованиин 1945 оной февралын 12-ой №07 приказээр Г.Д.Шараповые Алдар Солын дайшалхы нэгэдэй шатын ордендо табиһан зууршалгы архивта олоһон, тодолһон байна. Иигэжэ СССР-эй Верховно Советэй Президиумэй 1990 оной январин 2-ой Указээр Шарапов Гур-Доржо Султумович Алдар Солын орденуудай дүүрэн кавалер болобо гэжэ Москваһаа ерэн саарһан дээрэ аржыса бэшгэдэнхэй байгаа бэлэй.

Дайнай түрүүшын үдэрнүүд, харануудай хэды хүшэр хүндэ байһанын буланда мэдээжэ. Шангаһанаар тулалдаһаар сухарихашье саг тохёолдогшо бэлэй. Дайн байлдаанай утаа уняар соогур, дайшалхы нүхэдөө алдаһаар суха-рижа ябахдаа, Гур-Доржи Султумович энэ саг зуурын сухарилтын түлөө ехэл ханаата болодог хэн, гэхбэшье тэрэ илалта

туйлагдаха гэжэ ехэл найдадаг байһан юм.

Ахалагша сержант Гур-Доржо Шараповай алба хэжэ байһан дивизи 1941 оной намар Москвада шадар түрүүшынхией фашистнартай уулзажа, айха гур-дэхэ эсэхэ сусахагүйгөөр тулалдаһан байгаа.

Гур-Доржо Шараповай хүтэлбэрлэжэ ябаһан 45,76-миллиметрэй үхэр буугай расчэт дайн байлдаанай түрүү зэргэдэ гаргагдаба. Дайсанай танкнууд хуй тооһо бюрюулан хүрөөтэй түргөөр довтолно, манай хамгаалалтые сүмэ сохиго гарахабди гэжэ сохом найдаһан байгаа. Харин манай артиллеристнууд фашист нохосуудта хатуу шанга харюу үзэхөөр бээе заһаба. Гур-Доржо дүтэл-жэ ябаһан танкнуудай нэгыень марьян мэргэлжэ ерээд, үхэр бугаараа наярга- жархиба. Дайсанай танк байра дээрээ эрьелдээд улаан галда баригдана, буса-дайны хүнхнэлдөөн бүри дүтэ дуулдана. Танкнууд газар урбуулан дүүлнэ. Тиихэдэ Гур-Доржо Шарапов тэрэнэй дайшалхы нүхэд юушье дуулаагүй хэбэртэй, довтолжо, хэлбэгэнэлдэжэ ябаһан мантан томо машинануудай гэдэргээ сухаритар, заримынь тэндэ халатарнь бууджал мэдэбэ.

Энэ байлдаанда эрэлхэг зориг баатаршалга гарганаһангаа түлөө залуу сэрэгшэд, тэрэ тоодо манай нутагай хүбүүн Гур-Доржо Султумович түрүү-шынхээ дайшалхы шагнал – “Шэн габьяагүй түлөө” медальда хүртөө бэлэй. Сэрэгшын баатаршалганууд. Энээн тухай дайн дажарай хэды ехэ зай гаталжа гараһан, хэды олон хүдөө тосхон, хото гороудууде фашист булимтарагшадһаа бусаажа абаһан, үргэн нарин гол мүрэнүүдые гаталжа хэды ехэ баатаршалга гаргаһан тухайн хурга даран хөөрхын аргагүй... Дайнай баатар Гур-Доржо Шараповай энгэртэ орден, медальнууд яларжа, үни холо үнгэрһэн дайн байлдаан тухай заатагүй хануулагша бэлэй. Илангаяа Вислэ мүрэнэй зүүн эрьедэ хүшэр хүндэ байлдаанда эрэлхэг баатар-шалга харуулһанын мартагдашаггүй. Дайсан манайхын тээшэ забда залигүй бууджа, довтолжо ябаһан манай сэрэгшэд хорожо хэбтэхэ баатай болоо хэн. Энэ үедэ Шараповай расчэт үхэр буугаа шэрэжэ асараад, тодоххо газраа



шадамараар тодорхойлобо.

Фашистнуудай довтолжо эхилхэдэнь, манай сэрэгшэдэй мэргэн буудалга тэ-дэниие сухарихыень баадхаба. Энэ байлдаанда Шараповай расчэт мүн лэ онсо шалгаржа олон фашистнууде хорооһон, томо буу зэбсэгүүдыень, 3 танкыень үгы хэһэн байна. Уданшьегүй Гур-Доржо Султумовичта Алдар Солын гурба-дахи шатын орден баржуулагдаа. Тиихэдэ Гур-Доржи Шарапов Польшын газар дээрэ, тиихэдэ Бранденбург, Помераниие абалсалгада онсо шалгарһан байгаа. Энэ хүн айха, сухариха гэшые мэдэгшгүй хэн ха. Һүүлэй үедэ танкнуудай тэмсэдэг үхэр буугай командир ябаа. Нэгэ үдэр гурбан “Тигрые” үгы хэхэ аза тулалдаа хэн.

Нэгэ иимэ һонин ушар тухай хануулаа. Седлец (Польша) гэжэ город шадар шанга байлдаан болоо хэн. Шарапов үхэр буугайнгаа расчэдые шэнэ газарта түхөөрбэ. Гудамжа гаталжа эбдэрхэй шулуун гэртэй саана тодохбо. Тиигээд саашаа харан гэхэнь немец хэдэн танкнууд байба. Манай артиллеристнууд дары түргэн тэдэниие бууджа оробо. Дайсанай танкнууд улаан дүлэн боложо хосороо хэн. Тэрэ байлдаанда манайхын ехэшые хоролтодо ороогүй. Дайсаниие һамна бутта сохиго гараһан байна. Энэ байлдаанда онсо шалгарһанайнгаа түлөө Гур-Доржо Султумович Алдар Солын хоёрдохи шатын орденуор шагнагдаа бэлэй. Германиин газар дээрэ Эльбэ мүрэнэй эрье шадар болоһон хүшэр хүндэ байлдаануудта шалгарһанайнгаа түлөө Г.Д.С.Шарапов Алдар Солын нэгэдэй шатын ордендо – энэ дээдын шагналда табигдаһан байгаа. Иигэжэ Сэлэнгэ нутагай баатар хүбүүн Гур-Доржо Энэ оронойнгоо үндэр шагнал хайрада хүртэжэ, Алдар Солын орденуудай дүүрэн кавалер болоһон баян намтартай.

Гур-Доржо Султумович 1946 ондо түрэл нутагаа бусажа ерээ хэн. Тэрэ үедэ багшанар, бусадшые мэргэжэлтэд хаа хаанагүй дутагдаша бэлэй. Тиимэһээ Гур-Доржо Шарапов хани нүхэр Цырен-Дулма Раднаевнатааа хүтэйн долоон жэлэй нургуулида багшалжа эхилһэн юм, Ноёхон, Харгана, Жаргаланта нутагуудаар багшалаа. Удаан партбюрогой секретаряар, партиин Сэлэнгын райкомой инструктораар ажаллаһан байна. Иимэ тушаалда ябахдаа, Гур-Доржо Султумович залуу үетэниие сээр



сэхэ заншалаар хүмүүжүүлхэ хэрэгтэ айхатбар ехэ зориг, шадалаа үнгэрһэн, хани нүхэр Дулма Раднаевнатаа табан үхибүүдые хүмүүжүүлһэн гэшээ. Эдиршүүлдэ дайн дажар тухай хөөрөжэ үгэдэг үбгэ, эсэгэнэрэйнхээ улаан шуһаа адхажа асарһан амгалан тайбан байдалые сахин хамгаалжа ябахыень саг үргэлжэ захигша хэн. Алдар Солын орденуудай дүүрэн кавалер Сэлэнгэ нутагай баатар хүбүүн Гур-Доржо Султумович Шарапов дайн сэрэгтэ абаһан шархануудһаа уламжа-лан, хүндөөр үбшлэлэний һүүлээр 1982 ондо наһа бараһан юм.

Агуу Илалтын 45 жэлэй ойтой дашарамдуулан Жаргалантын сомоной Совет, Сэлэнгын районой дайнай болон ажалай ветерануудай совет Жаргаланта тосхоной нэгэ гудамжые Г.Д.С.Шараповай нэрээр нэрлэһэн байна. Агуу Илалтын 50 жэлэй ойн баярта 1995 ондо түрэл тоонто Жаргаланта нутагтань мүнхэ дурсалда зориулжа, 45миллиметрово үхэр буугай хүшөө табигдаа.

Гур-Доржо Султумович Шараповай дурсалда Агуухэ Илалтын 65-жэлэй ойн баярта Жаргаланта нутагта гэр дээрэн мемориальна самбар нээгдээ.

2015 ондо Агуухэ Илалтын 70-жэлэй ойн баярта дашарамдуулан Жаргаланта нутагтай захиргаанай үүсхэлээр, нутагаархидай дэмжэлгээр Г.Д.С. Шараповта зориулан хүрэл түмэрөөр хүшөө бодхоогдобо. Энэ ажалай автор Болод Анандаевич Цыжипов болоно. 2017 ондо 100-жэлэйн ойн баярта зориулан, үшөө нэгэ иимэ хүшөө Сэлэнгын аймагай түбтэ табигдажа, «Сквер Шарапова» гэжэ нэрлэгдэбэ. Нутагайнгаа хүбүүн, шэн зоригтой Гур-Доржо Султумович Шараповые Жаргаланта нутагаархидын омгогорхожо, ханаан сэдхэлдээ мартангүй ходоодо ябадаг.

**Р.БАЛДАНОВ дайнай,
ажалай ветеран
Жаргалантын номой сангай
дэбтэрһээ**

НҮТЭЙ НЮТАГАЙМ ЭРЭЛХЭГ ЗОРИГТОЙ ХҮВҮҮДТЭ – АЛДАР СОЛО!



БУДАЕВ Самбуу Будаевич
Манай нүтэй нютагай хүгжэлтэд эх нүлөө үзүүлэн хүн гэхэд – Будаев Самбуу Будаевич болоно. 1924 онноо эхилжэ ажаллахан юм. Нютагайнгаа кресткомой түрүүлэгшээр, «Улаан нүтэй» гэжэ колхозой түрүүлэгшын орлогшоор, XVII партсьезд колхозой түрүүлэгшээр хүдэлөө.

Москва, Смоленск хамгаалгын дайнда хабаадалсажа, шархатахан байна. Танково училищин хүлээр хоердохи Прибалтийска фронтын 186 - хи танково бригадын танково дотой командираар томилогдоо юм.

Багахан Емаев-Ауце гэжэ газарта дайсан өөрингөө эхэ сэрэгүүдэе табиһан байна: эндэ

танково девизи байгаа. Дайсанай хамгаалгын рубеж тэнхэлх гэжэ захиралта абтаһан байна. Будаев С.Б. хадаа ондоо юуншье нанангүй, улаан армидаа харгы нээх гэжэ ами наһаяа хайрлангүй өөрингөө взводтой дайсанай тылдэ ороһон юм. Тэрэнэйнгээ түлөө Улаан Одоной түрүүшын орденээр шагнагдаа.

Улаан Одоной хоердохи ордендо Ауце хамгаалганы түлөө хүртөө. Япон империалистнуудай капитуляци тухай акт бэшгэдэһэнэй хүлээр, 1945 оной сентябрь нарада хоердохи Эсэгэ Ороноо Хамгаалгын эхэ дайн дүүрбэ.

Ахалагша лейтенант, баатаар командир гэртээ 1946 оной хабар бусажа ерээ.

«Баатаршалга гаргаһанай түлөө» гэжэ медаль тэрэнэй шагналтануудта нэмэгдээ.

Дайнай хүлээр 1946 ондо Сэлэнгын аймисполкомай газарай отделэй орлогшоор, хүүлдэнь Куйбышевэй нэрэмжэтэе колхозой түрүүлэгшээр, Сэлэнгын, Ээдын, Баргажанай аймагуудай СССР бэлдэлгын уполномоченоор хүдэлхэн байна. 1960 онноо хүдөөгэй соведэй түрүүлэгшээр ажалла.

1965 ондо хүдөөгэй соведэй түрүүлэгшэ Будаев Самбуу Будаевичай ударидалга доро 1941-1945 он наһа бараһан баатарнуудта хэтын мүнхэ баяр гэһэн үгэнүүдээр бэшээтэй обелиск баригдаһан юм.

НИМАЕВ Бимба Санжиевич

1916 ондо түрөө юм. 17 хүрөөгүй байхадань, Жаргалантын сомоной соведэй секретаряар томилһон байна. 1934 ондо Урмын эхин хургуулида багшаар элбгэгдээ, хүүлдэнь 1935 ондо нүтэйн хургуулида хүдэлөө.

хургуулийн үхибүүдэе хургалгын ба хүлүүжүүлгын талаар эхэ амжалта туйлаһанай түлөө, хуралсалай ажал найнаар табиһанай түлөө, мүн баһа нютагайнгаа зоной дунда ажал хүдэлмэри бэрхээр ябулһанай түлөө СССР-эй Верховно Соведэй Президиумын Захиралтаар орден медальнуудаар 4331 багшанар шагнагдаһан байна. Тэдэнэй дунда Нимаев Бимба Санжиевич «Ажалай Габьягай түлөө» гэһэн медальда хүртөө.

1938-39 онуудаар Гильбирын эхин хургуулида ажалла. Хүдөөгэй эгээ бэрхэ багшанарай нэгэн болохо Нимаев Б.С. Бураад – Монгол АССР-эй Хүндэлэлэй грамотаар шагнагдаа.

(«Бураад-Монгол үнэн» газеттээ. 11.05.1939 он).

Сэлэнгын аймагай инспекторээр хүдэлөө, РОНО-гой хургуулийн инспектор хадаа Москвагай ЦИПККИО-гай курсын шагнагшашье байгаа.

1942 ондо албанда татагда, политрук байһан, эхэ үбшэнтэй байжа, гэртээ табигдаһан юм.

1943 онноо хойшо Загастайн сомоной Соведэй Сталиной нэрэмжэтэе колхозой парторгоор хүдэлөө. 1948 ондо эхэ аюултай наһа бараһан байна.

ЦЫНГУЕВ Николай Будаевич

Миний үбгэн аба Николай Будаевич Цынгуйев дайнай эхэ харгы гаталжа гараһан намтартай.

1938 ондо сэрэгэй албанда татагдаа. Тэрэнэйгэй Баруун газараар кавалиристаар аба хэһэн юм. Дайнай гурбадахи үдэртэ Забайкалийн сэрэгэй округай армида татагдаа.

1941 оной октябрь нара болотор пулемедой хэрэгэй хургуули гараа. Фронт ошохо байтарынь, харгыдань дайн эхилээ – фашист самолетууд эшэлониень тэнхэлээ. Фронт сэрэгшэд наһа бараа. Тэрэниие артиллерист болгоһон юм. Москва шадархи тэнгэрихамһалхин тулазүбтоололго гаргадаг байгаа. «Мүнөө тэрэ үдэр һуниһуудые наһахада, эхэ хүндэ байна. Заримда тойроод буудалдаан шууян хоер нийлэжэ аймшагтай байха. Хойномной Москва, тиимэһээ гэдэргээ сухарижа болохогүй байгаа. Бидэ 42-дохи Ржевскэ направленидэ байгабди. Халуун дайн, шархаталга, контузи, госпиталь. Түргэн гэгшээр эмшэлэгдээд, дахин дайлалдахаш. Младший сержантын нэрэ зэргэдэ хүртөөб, буу зэбсэгэй наводчик болооб» - гэжэ үбгэн аба хөөрэгшэ хэн. Энэл 1942 ондо «Баатарлагша гаргаһанай түлөө» («За боевые заслуги») гэжэ түрүүшын медальда хүртөө. Артиллерийска полкын буу зэбсэг штаба тэнгэриһээ эхамгаалдаг байгаа. Нэгэтэ хүгшэн аба дайсанай самолет буудажэ тэнхэлээ. 1942 ондо «Баатарлагшын» (За отвагу) хоердохи медальда хүртөө. Тэрэл жэлдэ «Москва хамгаалгын» түлөө медалаар шагнагдаа.

Эсэгэ Ороноо Хамгаалгын дайнай нэгэдэхи шатын орден тэрэнэй шагналтануудтань нэмэгдээ. «Манайхин Берлин аба! Гэһэн соносхол бүхөөр намда хадуугдаа. Энэ эхэ мухай дайн дүүрээ, бидэ амиды үлөөбди. Уни хүлээгдэһэн Илалта болобо» - гэжэ үбгэн аба хэлээ хэн.



Үбгэн аба түрэл нүтэй нютагтаа бусаа. Ямаршье ажалда эхэ халуунаар, түргөөр ородог хэн. 10 жэл жолоошоноор ажаллаа, пенсидэ гаратараа түрэл колхоздоо хүдэлөө. Байлдаанай шагналтануудтань үшөө ажалай орден – Ажалай Улаан тугай орден 1973 ондо нэмэгдээ.

Нэгэ түмэрһөө байлдаанай медаль, ажалай медаль шудхагдана гээш. 1973 он үбгэн абада эхэ суугай жэл байгаа. 100 эхэ хонидһоо 106 хурьгадые абаа, 3,5 кг нооһо тусбһөөн улуу хайшалаа.

«Сэлэнгын аймагай мастер – хонишон (овцевод)» гэһэн түрүү нэрэ зэргэдэ

хүртөө. 1985 ондо Илалтын 40 жэлэй ойдо зориулагдаһан Эсэгэ Ороноо Хамгаалгын дайнай хоердохи шатын орденээр шагнагдаа. Саашанхи жэлнүүдтэ Илалтын олон медальнуудта хүртөө. Тэрэ олон жэлдэ жаргалтай хуугаа. 1996 оной майн 10 – да наһа бараа хэн. Тиигэшье хаа, үбгэн абын наһан манай гүрэнэй амиды түүхэ. Ургажэ ябаа залуушуулда манай үбгэн абын баатаршалга, наһан хүндэтэ жэшээ болохонь болтогой!

Мунко ЦЫНГУЕВ, аша хүбүүн.

ТААБАРИНУУД

Атан тэмээн ангас гэдэ,
Аргамжын үзүүр ялас гэдэ.

Мүсэн дээр мүнгэн шагта.

Газаа агта морин,
Гэртэ аргамжын үзүүр.

Дүрвэн галуу дүүдэд ерээ,
Дүрэтэ мэргэн тосоод абаба.

Тэб-тэб ябадалтай,
Алаг булаг дэгэлтэй,
Ахайн газаагүүр шэрэбэ.

Залуухан хүбүүн
Залаадаа эдээтэй.

Далан дабхар халаас
Дундаа тобшогүй.

Газар доро гахай түрэбэ.

Урдаасаа дүрбэн хүн ерэбэ:
Хоёронь дахаты,
Хоёронь дахагүй.

Аяга соо алаг булаг.

Домбо долоон нүхэтэй.

Ангайха аматай аад,
Эдихэ хоолойгүй.

Үглөө дүрбэн хүлтэй,
Үдэр хоёр хүлтэй,
Үдэшэ гурбан хүлтэй.

Хамаг мал хариба,
Харагшан эрээгшэн хоёр үлэбэ.

ТАБЭАРИЧУУДАЙ ХАҮЮУ:

буу. Радно, сахилгаан. Саар, наранзы туяа, үнээ сааха, нэгдэн, хоёр нэгдэн, хоёр шэхэн, хамар, аман, үнхэнэ эвэр ба шэх. Хайша, хүнэй наса, түрлээр шаазгай хоёр, шаазгай, хоолос, хангууста, хартгабха.

Тоолое! – Давайте посчитаем!

Барбадай

Батан туулай

Тоохон тобшо

Толи байса

Бишихан шэгшүүдэй

Yn3

Хойто духа

Шэхэн

Хулхэб

1

УЗУУН

1000

ไทยออล

таргай

1000

Таблай

Өмд
 Нүдэхэ
 Зүрх
 Нормошон
 Нүдэн
 Шанаа
 Хасар
 Ханишаар
 Мунд
 Сээжэ
 Урс
 Балсан
 Тохоног
 Гүүжэ
 Ала
 Тойн
 Булшан
 Шагай
 Хомин
 Ульмы

Зүрхэй
 Духа
 Сабиргай
 Наншаг
 Шахан
 Сарьбаа
 Урал
 Шүдэн
 Ургэн
 Зэм
 Үбсүн
 Хүхэн
 Хүхэнэй тобию
 Гута
 Газлан
 Ташав
 Хүйнэн
 Гуя
 Самин
 Үбэг
 Шалбо
 Табгай
 Хурган
 Ула

A close-up photograph of a human hand reaching upwards, palm facing the viewer. The hand is positioned against a dark, textured blue background. Several mathematical formulas, including $E=mc^2$, $a^2+b^2=c^2$, and $\frac{1}{x} = x^{-1}$, are superimposed over the hand and the background, appearing to float or be written in the air.

Шэгш
Нэрэгүй хурган
Дунда хурган

Сарбуу
Альган
Эрхы
Хурган
Долёобор хурган

Хойто духа
Шажан
Хулга
Гээгээ
Хүзүүн
Шала
Дала
хүтга
Төшөө
Бэлхүүнэн
Матаргай
Уус
Гуя
Шалбо
хүеын шурбзан
Табгай
Уна

тгэн
Амаргал хузүүн
Аман хузүүн
Мүрэ
Балсан
Тохоног
Сарбуу
Урхы
длан
хурдан
хурдан
Нарзгай хурган
Булшан
Шагай
хүеы

